

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Болдарь Г.Є.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної фармації

Національного фармацевтичного університету

Болдарь Г.Є. Еволюція та питання вдосконалення законодавства України з фізичної терапії та соціальної реабілітації.

У статті досліджено хронологію становлення спеціального законодавства України, що регулює суспільні відносини з фізичної терапії, реабілітації у сфері охорони здоров'я та соціальної реабілітації. На підставі проведеного історико-правового аналізу запропоновано поділ процесу розвитку цієї галузі законодавства на чотири основні етапи. На першому етапі (1991-2002) було прийнято Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР», в тексті якого згадуються такі види реабілітації, як медична, соціальна, трудова та професійна, проте не надано визначення цих понять.

Другий етап (2003-2014) характеризується подальшим розвитком законодавства про різні види реабілітації осіб з інвалідністю та інших категорій населення, які опинилися у складних життєвих обставинах. В цей період були прийняті Закони України «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», ратифікована Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. На третьому етапі (2015-2019) у відповідних постановках Кабінету Міністрів України та наказах Міністерства охорони здоров'я України були врегульовані питання освіти та кваліфікаційних характеристик для посади фахівців з реабілітації.

Четвертий етап (з 2020) розпочинається з прийняття 3 грудня 2020 р. Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». У зв'язку з цим необхідні зміни були внесені до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Показано, що з урахуванням виникнення різних соціально-економічних факторів, законодавство у сфері реабілітації постійно оновлюється. Акцентовано увагу, що на цьому етапі було врегульовано питання надання реабілітаційної допомоги дорослим та дітям амбулаторно та в умовах стаціонару за програмою державних медичних гарантій. Сплату за надання цих реабілітаційних послуг здійснює Національна служба здоров'я України. Підкреслено, що такий крок є істотним інструментом підвищення фінансової доступності реабілітаційної допомоги населенню. Висвітлені недоліки та прогалини у нормативно-правових актах, які визначають права, обов'язки та відповідальність фахівців з реабілітації, висловлені пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: фізична терапія, реабілітація у сфері охорони здоров'я, соціальна реабілітація, особи з інвалідністю, фахівці з реабілітації, обмеження для фахівців з реабілітації.

Boldar G.Y. Evolution and issues of improvement of Ukrainian legislation on physical therapy and social rehabilitation.

The article examines the chronology of formation of special legislation of Ukraine regulating public relations in the field of physical therapy, rehabilitation in the healthcare sector and social rehabilitation. Based on the historical and legal analysis, the author proposes to divide the process of development of this branch of legislation into four main stages. At the first stage (1991-2002), the Law "On the Fundamentals of Social Protection of Disabled Persons in the Ukrainian SSR" was adopted, the text of which mentions such types of rehabilitation as medical, social, labour and professional, but does not provide definitions of these concepts.

The second stage (2003-2014) was characterised by further development of legislation on various types of rehabilitation for persons with disabilities and other categories of people in difficult life circumstances. During this period, the Laws of Ukraine 'On Social Services' and 'On Rehabilitation of Disabled Persons in Ukraine' were adopted, and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities was ratified. At the third stage (2015-2019), the relevant resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and orders of the Ministry of Health of Ukraine regulated the issues of education and qualification characteristics for the positions of rehabilitation specialists.

The fourth stage (starting in 2020) begins with the adoption of the Law of Ukraine 'On Rehabilitation in Healthcare' on 3 December 2020. In this regard, the necessary amendments were made to the Law

of Ukraine 'Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care'. It is shown that, taking into account the emergence of various socio-economic factors, the legislation in the field of rehabilitation is constantly updated. The author emphasises that at this stage, the issue of providing rehabilitation care to adults and children on an outpatient basis and in a hospital setting under the programme of state medical guarantees was regulated. Payment for the provision of these rehabilitation services is made by the National Health Service of Ukraine. It is emphasised that this step is an essential tool for increasing the financial accessibility of rehabilitation care to the population. The author highlights the shortcomings and gaps in the legal acts defining the rights, duties and responsibilities of rehabilitation professionals and makes proposals for improving the legislation in this area.

Key words: physical therapy, rehabilitation in healthcare, social rehabilitation, persons with disabilities, rehabilitation professionals, restrictions for rehabilitation professionals.

Постановка проблеми. Міцне здоров'я та благополуччя визначено третьою глобальною ціллю сталого розвитку до 2030 р., які були визначені у вересні 2015 р. на Саміті ООН в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку [1]. Відповідно до чинного законодавства України головною метою реабілітаційної стратегії охорони здоров'я (далі – ОЗ) є досягнення оптимального рівня функціонування особи у взаємодії з її навколишнім середовищем, соціальної інтеграції та незалежності [2]. Нажаль, за роки повномасштабної війни в Україні спостерігається стрімке зростання кількості людей з інвалідністю аж на 300 тисяч (10%) [3]. З огляду на вищесказане особливої актуальності набувають сьогодні питання правового регулювання суспільних відносин з реабілітації у сфері ОЗ та соціальної реабілітації.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей реалізації права на охорону здоров'я в аспекті розвитку законодавства України з фізичної терапії та соціальної реабілітації, а також висловленні пропозицій щодо його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом певні аспекти регулювання правовідносин з реабілітації у сфері ОЗ, порядку отримання медичних послуг в рамках пакетів медичних гарантій, у тому числі реабілітаційної допомоги, розглядали у своїх роботах А.А. Котвіцька, О.С. Овакімян, О.І. Правило, О.В. Севрюков, І.Я. Сенюта та інші науковці. Водночас питання комплексного розвитку національного законодавства про реабілітацію у сфері ОЗ та соціальну реабілітацію залишилося поза увагою науковців.

Виклад основного матеріалу. Опрацювання комплексу нормативно-правових актів (далі – НПА), які регулюють відносини з реабілітації у сфері ОЗ, а також із соціальної реабілітації, дає підстави виділити декілька етапів у розвитку національного законодавства з цього напрямку.

Перший етап (1991-2002 рр.) характеризується становленням законодавства про різні види реабілітації осіб з інвалідністю. Так, 21.03.1991 р. було прийнято Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР», в якому були надані визначення понять «інвалід», «інвалідність», встановлено заборону дискримінації за цією ознакою [4]. Контент-аналіз цього Закону дозволяє стверджувати, що у диспозиціях вміщених у ньому правових норм називаються без надання тлумачення понять наступні види реабілітації: медична (ч. 1 ст. 5, ч. 1 ст. 36), соціально-трудова (ч. 1 ст. 5), соціальна (ч. 1 ст. 36), трудова (ч. 1 ст. 36), професійна (ч. 1 ст. 36) [4].

Другий етап (2003-2014 рр.) характеризується подальшим розвитком законодавства про різні види реабілітації осіб з інвалідністю та інших категорій населення, які опинилися у складних життєвих обставинах. Так, 19.06.2003 р. було прийнято Закон України «Про соціальні послуги» [5]. У ст. 1 цього НПА було надано визначення поняття «реабілітація» як система медичних, професійних, соціальних заходів, спрямованих на надання особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, допомоги у відновленні ними порушених функцій організму, компенсації обмежень життєдіяльності та підтриманні оптимального фізичного, інтелектуального, психічного, соціального рівнів та якості для досягнення соціальної і матеріальної незалежності, соціально-професійної адаптації та інтеграції в суспільство [5].

Наступним кроком у розвитку цієї галузі законодавства стало прийняття 06.10.2005 р. Закону «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [6]. В ньому були надані визначення ключових понять у цій сфері, зокрема «життєдіяльність», «обмеження життєдіяльності», «реабілітація інвалідів», «реабілітаційні послуги», «реабілітаційні заходи», «абілітація». Важливо звернути увагу, що у ст. 1 цього Закону було наведено тлумачення термінів, які називають різні види реабілітації, зокрема: «медична», «психолого-педагогічна», «професійна», «трудова», «фізкультурно-спортивна», «фізична», «соціальна», «психологічна».

Варто підкреслити, що в сучасні редакції цього Закону визначення термінів «медична реабілітація», «фізична реабілітація» та «абілітація» більше не міститься, оскільки вони були виключені з цього НПА у зв'язку з введенням в дію 30.06.2021 р. Закону України «Про реабілітацію у сфері

охорони здоров'я» [2]. Також важливо відмітити, що 13.12.2006 р. була підписана Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка ратифікована Законом України 16.12.2009 р. [7, 8]. Важливо, що Конвенція та національні НПА у цій сфері термінологічно узгоджені між собою [9, с. 20]. Крім того, у 2017 р. у назвах та текстах багатьох НПА слово «інвалідів» було замінено словами «осіб з інвалідністю» [10].

Третій етап розвитку аналізованої галузі законодавства (2015–2019 рр.) характеризується прийняттям НПА, в яких урегульовані питання освіти та кваліфікаційних характеристик професій фахівців з реабілітації.

Так, підготовка фізичних терапевтів за часів незалежності України спочатку здійснювалася в межах спеціальності «Фізична реабілітація» галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини». Однак 29.04.2015 р. Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) прийняв постанову № 266, в якій встановив, що підготовка за спеціальністю «227 Фізична реабілітація» буде здійснюватися в межах галузі знань «22 Охорона здоров'я» [11]. У 2017 р. до цієї постанови були внесені зміни, зокрема спеціальність 227 стала називатися «Фізична терапія, ерготерапія» [12]. А у 2022 р. вказана постанова знову зазнала змін і спеціальність 227 отримала назву «Терапія та реабілітація» [13].

Слід звернути увагу, що після прийняття проаналізованої вище постанови КМУ від 29.04.2015 р. № 266, Міністерством охорони здоров'я України (далі – МОЗ) були видані відповідні накази про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 227. Так, наказом МОЗ від 02.11.2018 р. № 2013 встановлено, що підготовка здобувачів вищої освіти ступеня магістра буде здійснюватися за спеціалізаціями «227.01 Фізична терапія» та «227.02 Ерготерапія» [14]. Пізніше наказом МОЗ від 27.05.2022 р. № 894 була передбачена ще одна спеціалізація – «227.03 Терапія мови і мовлення» [15]. Сьогодні цей Перелік спеціалізацій затверджено наказом МОЗ від 16.05.2023 р. № 891 [16].

Крім того, поетапно відповідними наказами Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) були затверджені стандарти вищої освіти за спеціальністю 227. Зокрема, 19.12.2018 р. було видано наказ МОН «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» № 1419 [17]. А наказом МОН від 05.09.2022 р. № 791 затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю «227 Фізична терапія, ерготерапія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Нещодавно, наказом МОН від 30.10.2024 р. № 1549 до стандарту вищої освіти зі спеціальності 227 Терапія та реабілітація для другого (магістерського) рівня були внесені певні зміни [18]. Варто звернути увагу на те, що з 01.11.2024 р. набрала чинності постанова КМУ від 30.08.2024 р. № 1021, якою внесені змін до переліку всіх галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти в Україні [19].

Підкреслимо, що Указом Президента України «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» від 03.12.2015 р. № 678/2015 в абз. 4 п. 5 ст. 3 КМУ було доручено забезпечити розроблення і затвердження кваліфікаційних характеристик професій ерготерапевта та ергономіста, лікаря фізичної і реабілітаційної медицини, фізичного терапевта, а також вжити заходів щодо запровадження навчання за відповідними спеціальностями [20].

Тому важливим кроком у закріплення правового статусу фахівців з реабілітації стало видання наказу МОЗ України «Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я» від 13.12.2018 р. № 2331 [21]. В цьому наказі були визначені завдання та обов'язки, перелік положень (питань), які повинен знати фахівець з реабілітації відповідно до займаної посади, а також встановлені вимоги до присвоєння кваліфікаційних категорій для таких фахівців з реабілітації: 1) лікар фізичної та реабілітаційної медицини; 2) ерготерапевт; 3) фізичний терапевт; 4) асистент ерготерапевта; 5) асистента фізичного терапевта.

Четвертий етап (з 2020 р. до сьогоднішнього часу) починається із прийняття 03.12.2020 р. Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», який був введений в дію 30.06.2021 р. [2]. В ньому було надано тлумачення найважливіших термінів, зокрема: «реабілітація у сфері охорони здоров'я», «реабілітаційна допомога», «обсяг реабілітаційної допомоги», «психологічна допомога в реабілітації», «ерготерапія», «фізична терапія» тощо. З позитивного боку слід відмітити, що в цьому Законі визначено: поняття «фахівці з реабілітації» (абз. 21 ч 1 ст. 1) та перелічено категорії осіб, які до них належать (ст. 10); «реабілітаційний заклад, відділення, підрозділ» та перелік установ, які до них відносяться (ст. 11), «мультидисциплінарна реабілітаційна команда» та її склад, форму роботи, основні завдання (ст. 18); класифікацію реабілітаційних періодів (ст. 26), а також регламентовано надання реабілітаційної допомоги на різних рівнях медичної допомоги (ст. 27) [22, с. 29].

Варто звернути увагу на ті елементи правового механізму, які на сучасному етапі спрямовані на підвищення доступності реабілітаційної допомоги. Важливим кроком у цьому напрямку стало

включення реабілітаційних послуг до програми державних гарантій медичного обслуговування населення. Так, наприкінці 2022 р. уперше був передбачений пакет медичних гарантій з реабілітації в амбулаторних умовах. У Порядках реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2023 та 2024 роках уже передбачені окремі пакети медичних гарантій «Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у стаціонарних умовах» та «Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у амбулаторних умовах» [23, с. 6]. Крім того, Законом України від 29.07.2022 р. № 2494-IX встановлено, що в період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення чи скасування дозволено залучати до телереабілітації фахівців з реабілітації, які є іноземцями або особами без громадянства, а також фахівців з реабілітації як волонтерів до надання реабілітаційної допомоги різних обсягів та реабілітаційних періодів у стаціонарних чи амбулаторних умовах. Цим НПА також передбачена можливість надавати реабілітаційну допомогу поза місцем провадження господарської діяльності з медичної практики, зазначеним у заяві про отримання ліцензії та доданих до неї документах [24; 25, с. 122].

Слід підкреслити, що при формуванні національного законодавства про реабілітацію у сфері охорони здоров'я застосовується комплексний підхід. По-перше, з прийняттям Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» були приведені у відповідність із ним вже чинні НПА, наприклад, Закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [22, с. 30]. По-друге, приймаються підзаконні НПА, необхідні для реалізації Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». Так, відповідно до ч. 2 ст. 24 цього Закону постановою КМУ від 16.12.2022 р. № 1462 були затверджені 3 важливих документи: 1) Державний типовий план реабілітації осіб з обмеженнями повсякденного функціонування; 2) Порядок забезпечення осіб з обмеженнями повсякденного функціонування медичними виробами, в тому числі допоміжними засобами реабілітації; 3) Положення про індивідуальний реабілітаційний план, порядок його фінансування та реалізації [26].

Наряду з цим у певних НПА ще наявні недоліки, пробіли та неузгодженості. Так, Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» були внесені зміни до ст. 78-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: обмеження, встановлені для медичних, фармацевтичних працівників, стали розповсюджуватися також і на фахівців з реабілітації [2, 27]. Однак суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення цих обмежень фахівці з реабілітації так і не були визнані. У зв'язку з цим пропонуємо диспозицію ч. 1 ст. 44-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення доповнити вказівкою на фахівців з реабілітації як суб'єктів цього правопорушення та викласти її назву в такій редакції: «Порушення обмежень, встановлених для медичних і фармацевтичних працівників та фахівці з реабілітації під час здійснення ними професійної діяльності».

Висновки. Останнім часом правове регулювання фізичної терапії та реабілітації зазнало істотних змін. Прийняття спеціального закону, який регулює відносини у цій сфері, приведення змісту інших НПА у відповідність йому, закріплення правового статусу фахівців у галузі фізичної терапії та реабілітації є позитивним кроком у напрямі систематизації законодавства. З урахуванням певної соціально-економічної або політичної ситуації у взаємопов'язані НПА комплексно вносяться зміни та доповнення, необхідність яких могла бути обумовлена ратифікацією міжнародних договорів, реформуванням системи охорони здоров'я, впровадженням електронної охорони здоров'я (eHealth), пандемію COVID-19, воєнним станом тощо. Проте певні НПА ще не узгоджені між собою, що викликає потребу в вдосконаленні законодавства у цій сфері.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямком подальших наукових розвідок вважаємо вивчення проблем правового регулювання соціальної та комплексної реабілітації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. WHO. Regional office for Europe. Factsheet. Sustainable Development Goals: health targets. Rehabilitation. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/340896/WHO-EURO-2019-2384-42139-58051-eng.pdf?sequence=1>.
2. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 03.12.2020 р. № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>.
3. Танасишин у штаб-квартирі ООН: В Україні понад 3 млн людей з інвалідністю – це люди з величезним потенціалом, навичками, ідеями, силою. Офіційний вебсайт Міністерства соціальної політики України. 13.06.2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.
4. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР: Закон Української РСР від 21.03.1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12/ed19910321#Text>.
5. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15/ed20051006#Text>.

6. Про реабілітацію інвалідів: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15/ed20051006#Text>.
7. Конвенція про права осіб з інвалідністю: міжнародний документ від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
8. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 р. № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>.
9. Болдарь Г.Є. Аналіз правового регулювання реабілітації осіб з інвалідністю в Україні. URL: *Сучасні тенденції спрямовані на збереження здоров'я людини: збірник наук. праць*. Харків, 2024. С. 18–20. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GvwVw70EM5I1YeVI055fEDeehev9e8T/view>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19#n13>.
11. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>
12. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.2017 р. № 53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53-2017-%D0%BF#n2>.
13. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова КМУ від 16.12.2022 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2022-%D0%BF#n2>.
14. Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступеня магістра за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.11.2018 р. № 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1335-18#Text>.
15. Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 02 листопада 2018 року № 2013: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.05.2022 р. № 894 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0636-22#n4>.
16. Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступеня магістра за спеціальністю 227 «Терапія та реабілітація»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16.05.2023 р. № 891. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0864-23#Text>.
17. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.12.2018 № 1419. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti>.
18. Про внесення змін до стандарту вищої освіти зі спеціальності 227 Терапія та реабілітація для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.10.2024 р. № 1549. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/30-10-2024/227-terapiya-ta-reabilitatsiya-mahistr-1549-vid-30-10-2024.pdf>.
19. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 р. № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#n2>.
20. Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю: Указ Президента України від 03.12.2015 р. № 678/201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/678/2015#Text>.
21. Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2018 р. № 2331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2331282-18>.
22. Болдарь Г.Є. Особливості правового регулювання реабілітації у сфері охорони здоров'я в Україні. *Сучасні тенденції спрямовані на збереження здоров'я людини: зб. наук. праць*. Харків, 2023. Вип. 4. С. 29–31. URL: <https://drive.google.com/file/d/10RAc4RGR12yYAYGUfeAjZubbRJczibIL/view>.
23. Котвіцька А.А., Болдарь Г.Є., Овакімян О.С., Сурікова І.О., Севрюков О.В. Аналіз нормативно-правового регулювання та результатів оцінки обізнаності населення і фахівців щодо пакетів медичних гарантій з реабілітаційної допомоги. *Соціальна фармація в охороні здоров'я*, 2024. Т. 10, № 2. С. 3–11. URL: <https://doi.org/10.24959/sphhcj.24.32>.

24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану: Закон України від 29.07.2022 р. № 2494-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#Text>.
25. Болдарь Г.Є. Сучасні правові та організаційні підходи до фізичної терапії, комплексної та соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні. *Dictum factum*. 2023. № 2 (14). С. 119–126. URL: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-119-126>.
26. Деякі питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1462-2022-%D0%BF#Text>.
27. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.